

SZENT ATANÁZ GÖR. KAT. HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA
INSTITUTUM SANCTO ATHANASIO NOMINATUM

ATHANASIANA

54

Nyíregyháza
2022

ATHANASIANA
a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola folyóirata

Alapítva 1995-ben

Főszerkesztő:
Ivancsó István

A szerkesztőbizottság tagjai:
Janka György, Szabó Péter, Véghseő Tamás, Vincze Krisztián

A szerkesztőség címe:
Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola
H 4400 Nyíregyháza
Bethlen G. u. 13–19.
Tel./Fax: +36/42/597-600
www.szentatanaz.hu
szentatanaz@szentatanaz.hu

Postacím:
H-4401 Nyíregyháza, Pf. 303

Felelős kiadó:
Véghseő Tamás rektor

© Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, 2022

ISSN 1219-9915

Megrendelhető a fenti címek bármelyikén
Az egyes számok ára: 1.000 Ft

SOLTÉSZ János

Az erény és a boldogság kapcsolatának filozófiai és teológiai vonatkozásai

TARTALOM: 1. Az erény és a boldogság az ókori görög etikában; 1.1. Démokritosz; 1.2. Szókratész; 1.3. A künikoszok (cinikusok) iskolája; 1.4. A kürenaikai iskola; 1.5. Platón; 1.6. Arisztotelész; 1.7. A sztoicizmus; 1.8. Az epikureizmus; 1.9. A szkepticizmus; 1.10. Az újplatonizmus; 2. Az erény és a boldogság problémája a későbbi korokban; 2.1. Az erény problémája és fogalma; 2.2. A boldogság etikája; 2.2.1. Az eudaimonizmus; 2.2.2. Boldogság és önszeretet; 2.2.3. A boldogság deskriptív fogalma; 2.2.4. Az egyén és mások boldogsága; 3. Az erény és a boldogság kapcsolata a keresztény tanítás rendszerében; 3.1. Az erény és a boldogság kapcsolatának alapjai Szent Ágoston tanításában; 3.2. Az erény és az isteni boldogság Aquinói Szent Tamásnál; 3.3. Az erény és a boldogság az Egyház katekizmusában.

JÁNOS SOLTÉSZ: The Philosophical and Theological Aspects of the Connection between Virtue and Happiness

Humans have always been concerned with questions such as why we live, how to live and what goals should motivate us. It is no coincidence that the orientation suggesting that practically every human being intends to live a happy life already developed with the philosophers of Antiquity. This in turn implies another set of important questions: What is happiness? Where may one attain it? Where does true happiness reside? Ancient philosophers unequivocally speak about the link between virtues and happiness. In their ethics, happiness is a key concept, and they seek to define it in terms of a permanent state of mind, along with the path to reach it. The appearance of Christianity would intensify the tendency that, apart from moral virtues, happiness is best captured in close connection with the virtue of charity, and happiness becomes full in one's relationship with another person, as well as – among other things – by living the virtue of impartial love at a community level. It is Christianity that discovers the transcendent feature of happiness, based on the teaching of the Bible. In Jesus' teaching, happiness may be fully realised in the Kingdom of God. In His terms, the formulation of the Eight Beatitudes does not preclude undertaking difficult forms of behaviour, either, within the dimensions of earthly existence. The teaching of the Church proclaims eternal happiness as the ultimate goal of human life and as an attractive prospect that, through faith, represents constant motivation and hope in any situation even in one's life on earth. The present paper is meant to illustrate this point.

I. Az erény és a boldogság az ókori görög etikában

Az ókori görög filozófiák lényeges részét képezik az etikával kapcsolatos gondolatok. Ezeknek szinte természetes következménye a boldogság fogalmának felbukkanása, hisz arra kívánnak választ adni, hogyan, miként éljünk. Mi az emberi élet célja, mire érdemes leginkább törekednünk? Megfigyelhetjük, hogy a boldogság valamilyen speciális fogalom tartalmában jelenik meg a legtöbb szerzőnél.

I.1. Démokritosz

Elsőként *Démokritoszt* (460–370) említjük, érdekes módon az első „materialistának” nevezett filozófust, aki a létezőket atomokból álló képződményeknek tartja. Materializmusa nem a mai nézőpontnak megfelelően értendő: öröklétű atomok, mechanikus okság, mennyiségi alapon magyarázott minőség valóban a materializmus alaptételei, de ugyanakkor hitt a szellemek létezésében és a lelki működések kiemelt rendjében. Ez meg is mutatkozik a boldogságértelmezésében.

A boldogság nem más, mint egy nyugodt kedélyállapot, amin lelki derűt kell érteni, és ő az „euthümia” fogalmával illette. Az emberi ész hivatott arra, hogy kerülje a felindulást, és így elérje ezt az állapotot. A fölényes nyugalom ez, melyhez fontos a mértékletesség megtartása a vágyak kielégítésénél. A lélek örömei jobbak a testinél. A lélek a boldogság hajléka. Ésszel a fájdalom, a tragédia kiiktatható a társadalomból. E boldogságfogalma miatt „nevető filozófusnak” is hívták. Az erkölcsiség lényege is az érzületben nyilvánul meg, melynek legfontosabb mutatója „a jogtalanság nem akarása”.¹

I.2. Szókratész

Szókratész (470–399) tanítását „etikai intellektualizmusnak” hívjuk, ami tudás alapú erkölcsöt hirdet. „Buzdítgatok öreget, fiatalot, hogy se testével, se vagyonával ne foglalkozzon előbb és olyan buzgósággal, mint lelkével”.² Tudásra kell vezetni mindenkit, mégpedig a jó ismeretére, s ez lesz az alapja az erénynek, mert aki ismeri az erényt, az meg is teszi – gondolta. A boldogság forrása is a tudás, s akik ezt erényre váltják, azok fogják leginkább birtokolni: „Legjobb élete annak van, aki törekszik,

1 Vö. NYÍRI, T., *A filozófiai gondolkodás fejlődése*, Budapest 1973, 54–55.

2 KECSKÉS, P., *A bölcsélet története*, Budapest 1981, 85.

hogy jó legyen, a legkellemesebb azoknak, akik tudják is, hogy jobbak lettek”³

1.3. A künikoszok (cinikusok) iskolája

Az iskola alapítója *Antiszthenész* (445–365). Vezérelvük tömören megfogalmazva: „Inkább éljek eszelősen, mint gyönyörben”. Ezzel *Szókratésznek* akár a jó dolgokról is lemondásra kész, nemes lelkületét akarták megvalósítani. Az iskola véleménye szerint az erény és a boldogság elérésének kulcsa a mindenről való lemondás. A dicsőségről, a gazdagságról és az érzéki örömekről teljesen le kell mondani. Felfogásuk annyira szélsőségessé vált, hogy eljutottak a kultúra és a tudomány elutasításához, megvetéséhez is.⁴ Életfelfogásuk terméketlensége a mai értelemben is használt cinizmushoz vezetett. A lemondásban és az önmehtagadásban látták a „szókratészi erő” megnyilvánulását. Leghíresebb képviselőjük a *Szinopei Diogenész* volt, aki hordóban lakott és állati eledellel táplálkozott. – Az iskola megemlézése azért is fontos, mert felfogásukból közvetlen út vezet a sztoikus bölcsesség egyfajta eszményéhez, melyet így fogalmaztak meg: „substine et abstine”, azaz „viseld el és mondj le”⁵

1.4. A kürenaikai iskola

Ennek a szókratikus iskolának képviselője volt *Arisztipposz* (435–355), aki az élvezetekre helyezte a hangsúlyt. Mesterének tanításától egészen eltérően ezeket tartotta erénynek és értékmérőnek, mert szerinte „csak az átéltető a nyilvánvaló”. Hedonizmust hirdetett, de az élvezet és gyönyör kapcsán próbált mértéktartást is hangsúlyozni, miszerint a „természetüknek megfelelően kell a jót” megélni. Tehát a jót szenzualista (érzéki) módon értelmezte. A filozófia lényegének tartotta, hogy a különféle gyönyörök közötti helyes értékviszony belátását segíti. Aki a gyönyörök élvezete kapcsán megcsömörlik és boldogtalanná válik, annak számára akár az öngyilkosságot is megoldásnak tartották, és egyes képviselőik ajánlották is. Egyik követője, *Hégésziasz* maga is olyan boldogtalanná vált, hogy állandóan öngyilkosságra buzdította hallgatóit.⁶ A város vezetőinek rendőri úton be kellett tiltaniuk az öngyilkosság propagálását.

3 Vö. Kecskés, *Op. cit.*, 85–86.

4 BOLBERITZ, P. – HOSSZÚ, L., *Bölcséletörténet*, Budapest 2004, 29.

5 NYÍRI, *A filozófiai gondolkodás fejlődése*, 70.

6 Vö. *Uo.*

1.5. Platón

Platón (427–347) központi témája az ideatan. Az ideák világa a legteljesebben létező valóság. A Jó ideája a legfőbb. Fontos, hogy az idea öskép, amit szemlélni kell, és nem lételev. Erkölcstanának lényege is az, hogy a lélek, mely idea, visszatérhessen az ideák világába, ahonnan származik, mert ekkor lesz a boldogság állapotában. Ez a vágy alapösztönként benne van a lélekben, és annak mintegy eszményi törekvése, hogy boldogsága beteljesüljön. A lelket mozgatja a tudás, de mozgatja az „erósz” is, mint irracionális akarati erő, mely sóvárog a jó után.⁷ A lélek kiszabadulása a test börtönéből megtisztulás (*katharizisz*), lelki felemelkedés útján lehetséges, s ebben van vezérszerepe az erényeknek, melyek a tudás irányításával, az igazságosság megteremtésével vezetnek és Istenhez hasonlónvá teszik az embert, valamint eljuttatják a boldogság honába, az ideák világába.

1.6. Arisztotelész

Arisztotelész (384–322) etikája alapvetően immanens-teleologikus irányú, vagyis az emberi természet céljából közelíti meg. Az egész emberi tevékenységre jellemző a célszerűség, ezért lesz fontos számára a cselekvésnek s a belőle származó következményeknek a vizsgálata. Nem kérdés számára, hogy minden tevékenység valamilyen jó célból történik. Mivel sokféle célról lehet beszélni, kell lennie egy csúcsnak, s ez szerinte is a legfőbb jó, mely önmagáért kívánatos, s amelynek megszerzése, birtoklása a boldogság. A boldogsághoz vezető következetes tevékenységet az erény készsége biztosítja. Az erény az ember fontos minősége, mellyel a jót jól is végezheti. Az erkölcsi erény olyan választási képesség, mellyel az ember észszerűen élve megtalálja a helyes középutat, mely célhoz vezet. Az erények között különösen értékelte a nemes becsvágyat, az igazságosságot és a jóakarátú szeretet megnyilvánulásaként a barátságot. Az erényre való hajlam velünk született, de igényli a nevelést, hisz az akarat szabadsága alapján az embernek megfontolásra van szüksége, s értelmes képességének megfelelően érdemes lehetőségeit kihasználni. Az erény működését mindig gyönyör is kíséri. A gyönyör utáni vágy a lélekből kitörölhetetlen. Azonban a tevékenység természetéből eredően a nemes cselekedetet nemes, az alacsonyabb rendű cselekedetet pedig alacsonyabb értékű gyönyör kíséri. A gyönyör és a boldogság fogalma keveredik nála. A boldogság csúcsát, az

7 Vö. BOLBERITZ – HOSSZÚ, *Op. cit.*, 31–32.

ember legkiválóbb képességének gyakorlása eredményezi, ez pedig a gondolkodás. Ezt önmagáért is érdemes végezni.⁸

1.7. A sztoicizmus

A sztoicizmus rendszerének központi tanítása az etika. Kulcsfogalma lesz az ember végcéljának, a boldogságnak az elérése. A világrend változhatatlan és szükségszerű, ezért a boldogság, s egyben az erkölcsiség lényege: a természet szerinti élet, melyet az erények gyakorlásával lehet megvalósítani. Az erény lényege a tudás – szókratészi alapgondolat –, mert az emberi természet lényege az ész, mely képes felfogni a világtörvényt, ezért parancsa kötelező. Emellett természetesen szükséges a tevékenység, a gyakorlás. Az erénynek ugyanis az is lényege, hogy egyszerűen meg kell tenni. A szabad akarat a kötelesség teljesítésében kell hogy megnyilvánuljon. Erényes ember az, aki a vagyonnal mértékletesen bánik, a szabad ember pedig független mindentől. A boldogság állapotát az „apatheia” fogalma fejezi ki. Indulatoktól – túlzott ösztönmegnyilvánulásoktól – való mentességet jelent. Néhány indulatfajta kivételt képez, mint például az öröm és a jóindulat. Az „apatheiat” mindig biztosítani kell.⁹ Ha valamilyen oknál fogva – esetleg betegség, kiégés stb. – nem lehet helyreállítani, akkor az öngyilkosság is elfogadható megoldás, néha kötelesség is lehet. A tökéletes ember a bölcs, az erényes, aki a világ rendjét átlátja, a világertelem tagja, akit az igazságosság és az emberszeretet vezérel, és az „apatheia” állapotát birtokolja.

1.8. Az epikureizmus

Az *Epikurosz* (341–270) által alapított hellenista irányzatot „életfilozófiának” is szokták nevezni. Materialista alapokon nyugvó rendszer, kis változtatással átveszi az atomizmus elméletét. Etikája mértékadó fogalmát a „hédoné”, a gyönyör, az élvezet adja. Természetes vággyal törekszünk az élvezetre és irtózunk a fájdalomtól. Ő is azt mondja, hogy a lelki élvezet értékeesebb a testinél. A boldogság, amire törekszünk, az „ataraxia” kedélyállapota, ami a fájdalomnélküliség nyugalalmát jelenti. Ezt az erények tudják biztosítani. Szabad akaratunk van arra, hogy az erényeket megszerezzük. Követői viselkedését fölényes nyugalom, értelmesség, függetlenség, igénytelenség, szolgálatkészség, barátság jellemezte. Különös hangsúlyt he-

8 Vö. BOLBERITZ – HOSSZÚ, *Op. cit.*, 41–43.

9 Vö. NYÍRI, *A filozófiai gondolkodás fejlődése*, 114–115.

lyezett arra, hogy az élet egyik legnagyobb problémájától, a halálfélelemtől megszabadítsa az embereket, mert ez a boldogság legnagyobb akadálya lehet. A halál nem érdekel minket, mert amíg élünk, nincs itt a halál, amikor pedig eljön, már mi nem leszünk, így a halállal egyáltalán nem kell foglalkozni, s félni sem tőle. Egyébként a nyugalom megőrzése érdekében a közélettől igyekeztek tartózkodni.¹⁰

1.9. A szkepticizmus

A szkepticizmus az etikai irányultságot szintén a boldogság fogalmában látja, mely a lelki nyugalommal egyenlő, és a spekulációtól való tartózkodás biztosítja. Egészen addig elmegy ebben a gondolatban, hogy már a gondolkodás önmaga szellemi nyugtalanságot okoz, ezért amennyire lehet, a nyugalom körében kell azt tartani.¹¹ Ez a szemlélet bizonyára Arisztotelész véleményének kritikájára épül, aki a gondolkodást önmagáért is a boldogság kulcsának nevezte. Talán a platonizmus és a hedonizmus között próbáltak egy sajátos középutat találni, de elgondolásuk inkább csak kísérletnek nevezhető.

1.10. Az újplatonizmus

Ez a hellenisztikus irányzat leginkább *Plótinosz* (205–270) nevéhez fűződik, aki a platóni felfogást eleveníti fel, és radikálisabban fogalmazza meg a léleknek a testből való felszabadítását. „Katharizisz” (megtisztulás) szükséges ahhoz, hogy a bukott lélek, mely a testbe kerüléssel beszennyeződött az érzékiséggel, az anyagisággal, most újra felemelkedhessen, s a szemlélődés, vagyis a tökéletesség állapotába kerülhessen. Ehhez erényekre van szükség, a tökéletesség erényeire, elsősorban a négy fő erényre. Ezek megalapozzák, hogy a következő fokozatra léphessen, ami az istenséggel való azonosulás. A folyamat vége a boldogság, melyre a lélek egész életében vágyik, törekszik, és végül el is érheti. A lélek legmagasabb rendű, boldog állapota az extázis, Isten szemlélődő ismerete, amelyet isteni ajándékként képes lehet birtokolni.¹²

Összegzésként azt mondhatjuk, hogy „a görög lelkeség kifejeződését kell látnunk abban a valamennyi rendszerben közös megállapításban is,

10 Vö. KECSKÉS, *Op. cit.*, 127–129.

11 Vö. BOLBERITZ – HOSSZÚ, *Op. cit.*, 50.

12 Vö. TURAY, A., *Filozófiatörténeti vázlatok*, Szeged 1994, 34–37. és KECSKÉS, *Op. cit.*, 141–143.

miszerint a boldogság (*eudaimonia*), az erkölcsiség végső célja. Ha az eudaimonizmus elvétve (pl. a kürenaikai iskolában) a hedonizmus formájában is jelentkezik, a filozófia legtekintélyesebb képviselői a boldogságot nem a gyönyörrel azonosítják, bár annak jelentőségét sem hagyják figyelmen kívül, hanem az erénnyel, a lelki nagyság, a lelki tökéletesség állapotával, mely az embert a megpróbáltatások elviselésére is erőssé teszi.¹³

2. Az erény és a boldogság problémája a későbbi korokban

2.1. Az erény problémája és fogalma

Immanuel Kant nem tudott mit kezdeni az erénnyel. Szerinte csak a kötelességből származó cselekedet a jó, amikor az akaratot az ész határozza meg. A jó cselekedetet nem kell hogy kísérje semmiféle hajlam vagy érzés, ennek ellenére kijelenti, hogy a vidám szív az erényes érzület jele. Ugyan is az érzéseken uralkodnia kell az embernek, tehát a szabadság feladata ezeket megszelídíteni, a szenvedélyeket pedig el kell fojtani, ki kell irtani, mert kötelességteljesítés-ellenes vágyak. Ez a felfogás szemben áll *Arisztotelésszel*, aki szerint az erényes embernek nincs szüksége mintegy ráadásként a gyönyörre, mert az erény velejárója, következménye az öröm, a gyönyör. Ugyanakkor a boldogságot és az élvezetet megkülönbözteti, és a boldogságot magasabb rendűnek tartja, hisz a magasabb rendű erények esetében a legkiválóbb képesség irányul a legkiválóbb tárgyra.¹⁴ A boldogság pedig olyan tevékenység eredménye, melyben a legkiválóbb emberi adottság, az ész a legkiválóbb tárgyra, a jóra irányul. Teoretikus szempontú tehát a boldogság, és praktikus szempontú az élvezet, mely az alacsonyabb rendű erények eredménye.¹⁵

Az igazi megoldást *Aquinói Szent Tamás* hozta, amikor az ösztönről, az érzelemről, az indulatról és a hajlamról azt mondta, hogy ezek az emberben nemcsak empirikus folyamatok, hanem alávethetők az ész és az akarat parancsának. Ezért „*passiones animae*”-nek (a lélek szenvedélyeinek) nevezte őket, melyek nyitva állnak egy magasabb rendű forma befogadására.¹⁶ Az önmagukban közömbös érzelmek, a gyakorlati ésszel összhangban,

13 KECSKÉS, *Op. cit.*, 121.

14 Vö. ARISZTOTELÉSZ, *Nikomakhoszi Etika*, Budapest 1987, 1097 b. (A továbbiakban: *NE*.)

15 Vö. ARISZTOTELÉSZ, *NE*, 1095 b.

16 Vö. AQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa Theologica*, I-II q. 24.a.1-3.

kitágítják a lelket, tökéletesítik a cselekedetet, felfokozzák az életet, mint a szépség az ifúságot, s ezért hasznosak lehetnek.¹⁷ *Szent Tamás* mögött valójában *Platón* gondolatai állnak, aki szerint az igazságos emberben az eszes lélek (*logisztikon*) uralkodik, mely harmóniát teremt az érzelmi és a vágyó lélekben a szellemi és érzéki motívumok között, s ezért az ember nincs kiszolgáltatva érzékeinek. Nevelheti, alakíthatja azokat, ami erkölcsi kérdéssé válik számára. Boldog csak az erényes ember lehet, aki hajlik arra, amire az ész indítja.

Arisztotelész és *Szent Tamás* is azt mondja, hogy az erény gyakorlással szerzett lelki alkat. A helyes cselekvésmód természetünké válhat. Alapja az önnevelés. *Kant* az erényt leszűkíti csupán az akaratra, mely a cselekvés könnyűségét eredményezi, mint szubjektív tökéletesség, s mint ilyen semlegesíti vele kapcsolatban az érzelmeket, hogy a törvénytisztelet magasabbrendűségét megőrizze.¹⁸ A gyakorlásból következik, hogy fontosabb lesz az egyes cselekedetknél az erkölcsi nevelés folyamatának szempontja. Ugyanakkor a cél nem csupán az egyes tettek jósága, hanem a személy jósága. Önrendelkezésünk az egész életünkre vonatkozik. Ezért hangsúlyozza *Karl Rahner*: elsődleges az ember jósága, mert mögötte sejlik föl az örökkévalóság, s csak utána a cselekedete. Az erkölcsi élet cselekedetek sorozata, hordozója a személy, akinek „jósága” maradandó képességgé válhat, ami jellemzilárdságban, a személy harmóniájában mutatkozik meg. Ellentéte a „hitványság”, mely a rossz beidegződésében, az önnevelés vétkes sikertelenségében, leginkább a kötelességeivel kapcsolatos szembefordulásban jelentkezik. Így az ember feladata az erkölcsi jószág megvalósítása, mely az örökkévalóságban fog teljessé válni.¹⁹

2.2. A boldogság etikája

Freud véleménye szerint „azt a szándékot, hogy az ember boldog legyen, a teremtés terve nem foglalja magában”.²⁰ Egész életen át tartó boldogság nincs, de mindenki erre törekszik. *Szent Ágoston Terencius Varróra* hivatkozik, aki a boldogság 288 féle meghatározásáról tud.²¹ Kérdés: mi köze van az erénynek a boldogsághoz?

17 Vö. AQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa contra Gentiles* I, 90.

18 Vö. KANT, I., *Die Metaphysik der Sitten, Tugendlehre*, Frankfurt/M 1978, 46–52.

19 Vö. RAHNER, K., *A hit alapjai. Bevezetés a kereszténység fogalmába*, Budapest 1983, 55–56

20 FREUD, S., *Gesammelte Werke, 4, Esszék*, Budapest 1982, 340–341.

21 Vö. NYÍRI, T., *Alapvető etika*, Budapest 1988, 76.

2.2.1. Az eudaimonizmus

Arisztotelész: a boldogság (*eudaimonia*, *beatitudo*) a cselekvés által elérhető „legfőbb jó”, minden erre irányul. *Szent Tamás*: szükséges, hogy amit akar az ember, azt a „végső célért akarja”, s ez a boldogság. *Kant* bírálta, hogy a boldogság a cselekvés mozgatója legyen, s ezt *eudaimonizmusnak* nevezte, mert ebben az esetben nem a kötelesség határozza meg a cselekvést, ami – szerinte – értéktelenebbé teszi azt, vagyis nem tesz eleget a moralitás kívánalmának. Ebben a bírálatban keveredik a boldogság és az élvezet fogalma. *Arisztotelész* éles különbséget tesz a boldogság és az élvezet között. Szerinte a boldogság olyan tevékenység, melyben az ember legkiválóbb képessége a legkiválóbb tárgyra irányul. Ezért az önmagáért való gondolkodást, elmélkedést tartotta a legnagyobb boldogságnak (*eudaimoniának*), melyben az ember az igazságot szemléli. (A kereszténységben ez a gondolat vezetett a *visio beatifica* tanához (= Isten boldog színe látása).) Az ember boldogsága megnyilvánul a *biosz theoretikosz*-ban (=elmélkedő, szemlélődő élet) és a *biosz praktikosz*-ban (gyakorlati élet, részvétel a társadalomban). A teoretikus életnek nincs szüksége erényekre, elegendő önmagának *Arisztotelész* szerint, a gyakorlati élet viszont megköveteli ezeket, vagyis az erkölcs területe a polisz társadalmi és jogi rendjéhez kapcsolódik. Értelmes társadalmi és politikai élet nélkül elképzelhetetlen. Az élvezet (*hédoné*) nem lehet észszerű, ezért nem lehet a boldog cselekvés mozgatója. Elítéli, aki a gyönyört tekinti csupán boldogságnak. „A tömeg a barmok életmódját követi, mely rabszolgalelkülethez vezet”.²² A legkiválóbb emberi tulajdonságnak, az észnek megfelelő életet kell élni. *Arisztotelész* és *Kant* sem vette észre, hogy a boldogság, az élvezet és az erény észszerű rendben egymással összeegyeztethetők.

2.2.2. Boldogság és önszeretet

Fontos az önszeretet és az önzés szétválasztása. *Kant* nem tudta kellőképp elválasztani ezeket. *Arisztotelész* is mindkettőről beszél, de szerinte a hedonista önszeretet alapján hibázza el a legfőbb jót, mert kizárólag önző ösztönösség és érdek vezet, míg az önös, de nem csupán egyéni érdeket figyelembe vevő, mások jólétét is szolgáló szeretet a boldogsághoz vezet.²³ Ezért legnagyobb segítség a Szentírás tanítása, mely szerint a józan

²² NYÍRI, *Alapvető etika*, 77.

²³ ARISZTOTELÉSZ, *NE*, 1168 b.

önszeretet a felebaráti szeretet mértéke.²⁴ Sokak szerint ez elfogadhatatlan, pedig helyes. Az önzetlen szeretet ellentéte ugyanis nem az önszeretet, hanem az önzés. Az embertársi szeretet pártatlanságra szólít fel: nem mondja, hogy magamat jobban szeressem a másiknál, sem azt, hogy a másikat jobban szeressem magamnál, hanem feladatvállalásra szólít fel, hogy segítsék annak, aki rám szorul, és alkalmas is vagyok arra, hogy ezt teljesítsem. A szeretetre mint jótettre vonatkozik a Szentírás felszólítása.

2.2.3. A boldogság deskriptív fogalma

Ez azt jelenti, hogy a boldogság nincs normaként előírva, nem fogalmazza meg parancs, mert az emberi természetből következik, hogy így cselekedjünk, így nem is kell normaként előírni. Erkölcsi szempontból a boldogság a jócselekedetekben rejlik. Nem az erény jutalma, hanem maga az erény hordozza. Közvetlenül sohasem törekedhetünk a boldogságra, mert valamilyen cél, tartalom elérése után jelentkezik. A boldogság szempontjából fontos a Szentírás mondata: „Aki meg akarja menteni az életét, elveszti azt, aki pedig elveszíti..., megmenti azt”.²⁵ Ezt fejezi ki másképp *Arisztotelész* is: A hedonizmusnak engedve elveszítjük azt, amire alapvetően törekszünk. Csak a pártatlanság és az önzetlenség vezet célhoz. *Max Scheler* mondja: még valódi élvezetben sincs része annak, aki csak élvezetre tör, de „a jó a hátán hordozza a boldogságot”. „Csak akkor lesz részünk a boldogságban, ha mások boldogságát a magunk boldogságának részévé tudjuk tenni”.²⁶

2.2.4. Az egyén és mások boldogsága

Az egyén boldogsága többféle fokozaton keresztül ragadható meg, egymásra épülő célok sajátos harmóniájának alakulásával. A kiindulás alapja a hedonista jellegű célok, hisz az ember érzéki lény. Működik benne a kellemes-kellemetlen motiváció. Ezeket nem szabad lebecsülni. Mint az öröm és a fájdalom, segítenek eligazodni a világban. Az egyiket keressük, a másikat kerüljük. Általában gazdagítják az életet, lendítik egzisztenciánkat, de a lét értelme több, mint csupán élvezetszerzés, hedonista célok megvalósítása. Egy kissé magasabb szintre lépve mondhatjuk, hogy van-

²⁴ Vö. Lev 19,18 és Lk 10,27.

²⁵ Vö. Mt 10,39 és Mk 8,35.

²⁶ SCHELER, M., *A formalizmus az etikában és a materiális értékética*, Budapest 1979, 387. és 531.

nak életünknek biológiai céljai. Az egyén és a faj életének fenntartása, az egészség megőrzése, az élhető környezet kialakítása, megtartása: mind ide tartoznak. Fontos az életmód, a táplálkozás, a higiénia, a népesedés kérdése, de ezek is még a természetes motiváció körének fogalmai, és könnyen visszahúzhatnak a hedonizmus szintjére. Az életről és az egészségről való gondolkodás csak akkor erkölcsös, ha a humanitás, az emberiség motíválja, vagyis mások boldogsága és a felelősség legszélesebb körében gondolkodnak róluk. Az ember természetessége már eredetiségében vissza nem állítható, hisz filozófiai értelemben a „második természetben” élünk, ami már lényegében mesterségesnek nevezhető, s eredménye a civilizáció, a kultúra.²⁷ Az ész határozza meg a természetet, és nem fordítva. Védni kell a környező természetet, s az őt alkotót is védeni kell. Az állatok érdekei nem tehetők az ember elé, az egyén életjoga fölé nem emelkedhet a faj egészsége. Nincs életre méltatlan emberi élet, a túlnépesedés embertelen eszközökkel nem állítható meg. Mindezek azt mutatják, hogy a biológiai céloknál magasabb szintre kell eljutni, ez pedig a humanitás szintje.²⁸ Ez azt jelenti, hogy a saját tökéletesség eléréséhez tartozzon hozzá az elkötelezettség embertársaink boldogsága iránt is. *Kant* mondja: „legyünk méltók a bennünk lévő emberi méltósághoz”.²⁹ *Arisztotelész* buzdít: „erényt szerető emberré” kell válni.³⁰ Ehhez az értelem kultúráját, vagyis képességeink kifejlesztését, tévedéseink kiigazítását és az akarat kultúráját, vagyis a szenvedélyek nevelését érzéseink humanizálását és felelős közösségeséget egyszerre szükséges megvalósítani.

Mások boldogságáról már fentebb is említettük, hogy mennyire fontos. *Seneca* mondja, hogy egyedül emberi valóját senki sem képes megvalósítani, mert mások boldogsága által jutunk saját tökéletességünkhöz. Ezért is határozza meg az embert „animal sociale”-ként, vagyis „társas lény”-ként. „Mindenki más pusztán ember-volta miatt is már kedves énnekem” – mondta³¹. Az ember mások boldogsága iránti elkötelezettségéhez tartozik, hogy a barátságban, a házasságban, a családban, a nevelésben, a kultúrában, a gazdaságban, a politikában, a jogban felülemelkedve a hedonista motívációkon, kötelességének megfelelően, erényesen tanuljon meg és tudjon

27 Vö. NYÍRI, T., *Az ember társas viselkedésének természetes alapjai: Küldetésben*, Budapest 1988, 100.

28 Vö. NYÍRI, *Alapvető etika*, 82–83.

29 Vö. KANT, *Op. cit.*, 15.

30 ARISZTOTELÉSZ, *NE*, 1099 a.

31 SENECA, L., A., *Nero császárnak a nagylelkűségéről*, Budapest 1988, 6.

cselekedni. Az igazi moralitás csak a humanitás szintjén jelentkezik. Kiakításában a szocializáció minden fokozata és a benne szereplők rendkívül fontosak, és felelősségteljes együttműködésüket igényli. A lényeg, hogy kialakuljon nemcsak a helyesre, de a jóra is törekvő autonóm személyiség, aki elkötelezett a közösség tagjai boldogságának előmozdításában is. „A humanitás követelménye elutasíthatatlan. Ezért kell erkölcsösnek lennünk. Nyilvánvalóan megtalálhatja valaki saját életének értelmét a maga erkölcsi tökéletességében és a felebarát boldogságában. Az emberi kultúra azonban ismeri azt a szintet, a hitnek a szintjét, amely teljes mértékben elismerve a moralitás abszolút értelmességét, túlszárnyalja azt, mégpedig az abszolút feltétlenség irányában”.³²

3. Az erény és a boldogság kapcsolata a keresztény tanítás rendszerében

3.1. Az erény és a boldogság kapcsolatának alapjai Szent Ágoston tanításában

A keresztény filozófia kiemelkedő és nagyhatású alakja *Szent Ágoston*. Hatása abban az alaposságban keresendő, melyet egyes filozófiai és teológiai kérdések kifejtésében mutatott éleslátása igazol. Ezért fontos ebben a kérdésben is hozzá fordulni először, mert *Aquinói Szent Tamáson* keresztül egészen a legutóbbi *Katekizmus* megfogalmazásáig mértékadó az írásaira történő hivatkozás.

Szent Ágoston tanításában fontos fogalom a boldogság, mert úgy jelenik meg, mint a keresztény élet célja. Megfogalmazásakor az emberben felfedezhető általános boldogságvágyból indul ki, majd eljut annak keresztény tartalmához. Az ember képességeit és gondolkodásának irányát meghatározza két alapvető fogalom viszonyának megfogalmazása. A hit és az ész kapcsolatáról van szó. *Szent Ágoston* mindkettőt fontosnak tartja, de inkább a hit prioritása mellett teszi le voksát. Nem véletlenül találkozunk nála ezzel az alapelvvel: „Érts, hogy higgy, higgy, hogy érts”.³³ Tudja, hogy az értelem útja nem tekinthető tökéletesnek, de nyilvánvalóan nem mond ellent az Egyház által élénk tárt Szentírás kinyilatkoztatásának, inkább érvényesnek tartja és megerősíti azt.

³² NYÍRI, *Alapvető etika*, 85.

³³ KECSKÉS, *Op. cit.*, 157.

A boldogság megközelítésének kiindulópontja az a tapasztalat, hogy minden ember boldogan szeretne élni.³⁴ A kérdés viszont az, hogy ki az ember, és mi teszi őt boldoggá.

A kérdés első része az antropológiai alapokra vonatkozik. A válaszban többféle lehetőség mutatkozik még akkor is, ha azt mondja: az ember testből és lélekből áll. Ez Ágostonnál nyilván nem jelent anyagi egységet, mert a lelki és anyagi minőség különbözőségét magától értetődőnek tartja. A lélektől éltetett vagy a lélek által irányított test a helyes megfogalmazás az ő gondolatvilágában. Az ember két részből áll, de ezek az élő ember esetében egymástól elszakíthatatlanok. Az ember nemcsak lélek, nemcsak test, hanem mindkettő együtt. Ez persze nem zárja ki, hogy *Ágoston* a lelket a test javának és a jobbik résznek tartja, s ösztönzi, hogy a legfőbb jót is a lélek vonalán keresse.³⁵

Kérdésünk második része a boldogságra irányul. *Ágoston* tesz egy fontos különbségtételt a jó élet és a boldog élet között. Ugyanahhoz a folyamat-hoz tartoznak, de két különböző fázist jelentenek. A jó élet egy állandó és kimeríthetetlen fejlődés a földi élet szituációjában. A boldog élet ennél többet jelent, és gazdagabb a tartalma, mert a legfőbb jó felé irányítja a gondolkodást. A kérdés tehát így pontos: mi a legfőbb jó, és képesek vagyunk-e elérni és birtokolni azt? Ugyanakkor a jó életnek tisztító feladata van az ember számára, és szükséges a boldog élet eléréséhez. A boldog élet *Ágoston* véleménye alapján csak a szeretet bevonásával értelmezhető.

Az emberben lévő vágy alapján egyértelműen megfogalmazható, hogy léteznie kell olyan jónak, ami teljesen betöltheti őt, és vágyát nyugvópontra helyezi, s ezt a legfőbb jónak tekinthetjük. Ami az embert teljesen betöltheti, az kell, hogy bizonyos feltételeknek megfeleljen. *Ágoston* szerint két feltételről van szó: az első, hogy nem lehet az embernél alacsonyabb rendű valóság, inkább meg kell haladnia az ember szintjét, mert csak így lehet „summum bonum”, amit, ha elér az ember, akkor őt boldoggá és emelkedetté teheti. A második feltétel az, hogy ne legyen benne az esetlegesség, vagyis az elvesztésétől való félelem. A görög filozófiában hagyománya van ennek a félelemnek, mert mögötte az áll, hogy az emberi akarattól vagy a végzettől függő boldogság magában hordozza ezt a súlyosnak nevezhető bizonytalanságot. *Ágoston* ismerve ezt a problémát, azt fogalmazza meg,

34 SZENT ÁGOSTON, „De moribus ecclesiae catholicae”, I,3,4. in HÁRSFAI, K., *A keresztény etika gyökerei Szent Ágostonnál*, Budapest 2010, 125.

35 *Uo.*, 126.

hogy a legfőbb jónak biztosnak kell lennie az ember számára, mert a félelem a boldogsággal nem egyeztethető össze.

A legfőbb jó feltételeit tehát a magasabbrendűség és az elveszítetlenség jelenti. Ezt az ember elérheti és birtokolhatja is. Elérheti, mert a benne lévő vágnak van célja, és csak ez lehet az. Ugyanakkor az ember helyzetének minden szempontját figyelembe véve mondja azt, hogy a legfőbb jó birtoklásához csak a szeretet által juthat el az ember, mert a szeretet jutalmául kapja meg Isten tökéletes ismeretét, és szerető szemlélésében birtokolhatja őt.³⁶ A legfőbb jó pedig nem képzelhető el Isten nélkül, mert a boldogság szükséges feltételei csak őbenne fogalmazhatóak meg és állhatnak fenn. Az ember pedig kizárólag aláztos szeretetéből fakadó Isten-szolgálatával válhat boldoggá.

Ágoston boldogságelmélete a keresztény erkölcsi morál alapja. Amikor a keresztény ember boldogsághoz vezető útról beszél, akkor kerül előtérbe az erények témája. A keresztény ember, amikor az erényeket, különösen a szeretetet gyakorolja, akkor azonosulhat Krisztussal, és juthat el a Szentlélek segítségével Istenhez. A szeretetnek, melynek gyakorlása erkölcsi kötelesség s egyben a boldogság és az erkölcsiség kritériuma is, kiemelt szerepe van e folyamatban. *Ágoston* elméletében megmarad az antik filozófia tanításában szereplő legfőbb jó és a boldogság szoros kapcsolata. Viszont sajátosan keresztényé teszi annak elérhetőségét azzal, hogy semmiféle más módon, csak és kizárólag a szereteten keresztül tartja lehetségesnek megvalósulását. Indoklásában a Szentírás felé fordul, s kiemeli, hogy a szeretet nem véletlenül parancs. Már az Ószövetségben is vannak ezzel kapcsolatos egyértelmű megfogalmazások.³⁷ Ezt a manicheusok Ószövetséggel kapcsolatos kételkedése miatt hangsúlyozza *Szent Ágoston*. Az Újszövetségben pedig számtalan szakasz pedig bizonyítja a szeretet fontosságát.³⁸ Logikus tehát a következtetés, mely szerint az értelem segítségével elért eredményt a Biblia tekintélyével is alá lehet támasztani, vagyis az ember legfőbb java az Isten, s a legnagyobb szeretettel kell felé fordulnia az embernek. *Ágoston* úgy fogalmazza meg ezt, mint „minden moralitás princípiumát”,³⁹ ami nem más, mint a legkiválóbb erény megvalósítása.

36 Vö. DEMAN, TH., *Szent Ágoston tanítása a keresztény erkölcsről*, (ETK, 3.), Budapest 2005, 104–105.

37 Vö. MTörv 6,5, 10,12, Lev 19,18, Zsolt 30,24, Sir 2,10, 7,32, Bölcs 6,19.

38 Vö. Mt 22,37–38, Lk 10,27, Jn 3,16, 14,15.21.24, 1 Jn 4,17–20, 1 Kor 8,3 stb.

39 HÁRSEFI, *Op. cit.*, 51.

A legfőbb jó és a szeretet szorosan összetartozik, s ennek eredménye lesz a boldogság. Ugyanis ahhoz, hogy egy jót tökéletesen birtokolhassunk, azt a lehető legnagyobb mértékben szeretnünk kell. Nem élvezhetjük semminek a gyümölcsét, ha nem ismerjük nagyságának mértékét és nem szeretjük. A lélek vágyódó erőit a szeretet motiválja, hogy akarja az őt betölteni és megnyugtatni képes valóságot birtokolni, aki nem más, mint az Isten, s részesülni a birtoklás örömeiben, mely a boldogság. E gondolat háttérét az adja, hogy *Ágoston* felfedezte a boldogság és a gondoskodó szeretet közötti szoros kapcsolatot. Érdekes módon nem vonakodik a boldogságot a megismerés terminológiájával leírni, viszont az istenismeret bibliai parancsát megerősíti, melyet Krisztus is az első helyen említ. A boldogsághoz tehát két szempontnak kell teljesülnie: Isten megismerésének és a gondoskodó szeretetnek.⁴⁰

Szent Ágoston többször is nekilendül a legfőbb jó meghatározásának. Míg a görög filozófia egyes irányzatai, mint például az epikureusok, a testi élvezetben, a sztoikusok pedig a lelki erényekben látták annak lényegét, addig az *Ágoston* által helyesnek és egészségesnek tartott, legszélesebb horizontú filozófiai gondolkodás a legfőbb jót Istenben ismeri fel. Ennek bizonyítását nem tartja nehéznek, hiszen könnyű belátni, hogy az emberi természet egyik része sem érheti fel a legfőbb jót, mivel mind a test, mind a lélek – bár ez utóbbi magasabb rendűnek látszik – alá van vetve a változásnak. Ezért az a valóság, melyben a legfőbb jó fennállhat, nem lehet más, mint az Isten, aki nemcsak tárgya, hanem oka is a boldogságnak. Az emberi élet beteljesedése épp ezért alapvetően nem az emberi akarattól vagy képességtől függ, hanem Istentől adott ajándékként értelmezhető.⁴¹ Okfejtése megalapozza azt a súlyos megállapítást, hogy a filozófiák nem képesek a boldogságot megtalálni. Ez nem jelenti egyáltalán, hogy az erkölcsi gondolkodásban ne lenne fontos szerepe a filozófiáknak, viszont leleplezi azt a hiú ábrándot, mely szerint az ember csupán saját erejére, képességeire támaszkodva megtalálhatja és elérheti a boldogságot. Azt sem vonja kétségbe, hogy a filozófusok helyesen látták meg, hogy a cselekedetek iránya a boldog élet vágyának beteljesítése lehet. Talán ennek is köszönhető, hogy *Szent Ágoston* megtartja és felhasználja gondolataihoz ezt a tanbeli struktúrát. Viszont erősen kritizálja a boldogság naturalista megközelítését, mert az ember nem boldog a földön, legalábbis állandó boldogságban

40 Vö. SZENT ÁGOSTON, „De moribus ecclesiae catholicae”, 25,47. in HÁRSFAI, *Op cit.*, 149.

41 Vö. SZENT ÁGOSTON, „Sermo 150,7,8.” in *PL* 38,812.

nem lehet része, nem képes változandóságát kikerülni, mert a boldog élet megköveteli a halhatatlanságot. Ugyanakkor a boldogság filozófiai eredetű fogalma érvényben maradhat, mert az örökkévalóságot hirdető keresztény hit megtarthatja és magasabb szintre emelheti. A filozófia tudománya ebben a kérdésben nagy szolgálatot tett a teológiának.⁴²

A klasszikus négy erényről akkor értekezik *Szent Ágoston*, amikor a lelki élet megalapozásáról beszél. Ezek eredményességéhez hangsúlyozza a kegyelem szükségességét, mivel a saját erejére támaszkodó ember megpasztalja törekvésének elégtelenségét. Ez vezet ahhoz a gondolathoz, hogy az erkölcsi erények mindegyikét visszavezesse a szeretet kettős evangéliumi parancsára. A szeretet lesz az összekötő híd, mely által az erények a kegyelem ajándékaivá válnak. Tovább is megy ezzel a gondolattal, s a csupán filozófiai fogalomként használt erényeket, melyek csak az emberi gyakorlás és erőfeszítés függvényei, nem is tekinti igazi erényeknek, mert az igazi erények a gondoskodó szeretet nélkül nem azok. Nagyon komoly fordulatot hoz ezzel az erények értelmezésében, mert így az erényeket a kereszténység eredeti javaihoz sorolja, értéküket az Istennek való alárendelés határozza meg, és az örök élet felé mutató irányukat biztosítja. *Ágoston* a földi horizontra korlátozódó erényeket olyannyira hiányosnak tartja, hogy a hibákkal egy szinten kritizálja őket. Leleplezi a mögöttük jelentkező gőg feltörekvését, mely csak az egyéni kiválóságot tekinti az erény céljának. Ugyanilyen meggondolásból bírálja azokat a tökéletlenségeket, melyeket az egyes erények magukban hordoznak. A mértékletesség érdemének tartja, hogy a test nem tud úrrá lenni a lelken, de ugyanakkor a test vágyának jelentkezését a lélekkel szemben nem képes megakadályozni. Az okosság kerüli a kelepccéket, de a rossz továbbra is felállítja azokat. Az igazságosság rendet akar tenni, de nem képes azt teljes mértékben véghezvinni. Az erősség is tulajdonképpen a bennünk jelentkező rosszról tanúskodik, ezért vértéz fel bennünket türelemmel annak megfékezésére és elviselésére.⁴³ Ez a kritika, mely nagyon reális szempontokat vet fel, tulajdonképpen az erények keresztényi értelmezésének szükségességét támasztja alá. Ugyanis még mindig tovább vezet a gondolatot, hogy az erények talán az égben válnak tökéletessé, vagyis az örök életben bizonyos tettek az erényeknek fognak megfelelni. Hivatkozva a Szentírásban szereplő boldogságokra, de az újplatonizmus gondolatát is felhasználva sejteti, hogy a négy erény az

42 Vö. DEMAN, *Op. cit.*, 106–107.

43 Vö. *Uo.*, 112–113.

égben is jelen van, mert megfelelnek a ténylegesen birtokolt boldogságnak.⁴⁴ Ez a jelenlét nagyban különbözik attól, ahogyan az erények a földi keretek között léteznek, de jellegzetes vonásaik az égiekben felismerhetők, minthogy „Isten természetfölötti birtoklásának módjait írják le.”⁴⁵

Szent Ágoston erénytanában felfedezhetjük azokat a gondolatokat, amiket a boldogsággal kapcsolatban is elmondott. A kereszténység előtti tudás rendszerét eredményesen használta föl ahhoz, hogy az erényeket a keresztény gondolkodás vérkeringésébe bevezesse, s a teológia végérvényes tulajdonává tegye, mégis megtartva az antik tanítás értékét.⁴⁶

A boldogság és az erények az Isten szeretetével szoros kapcsolatban állnak *Ágoston* elgondolásában. Ettől a szeretettől nem választotta el sem az önszeretetet, sem a felebarát szeretetét. Az önszeretet ugyanis abban áll, hogy szeretjük Istent, a felebarát szeretetét pedig a „mint önmagadat” parancs szabályozza. Így a szeretetből fakadó jótetteink mind a végső célnak az irányába mutatnak, melyet „egyedül és abszolút kívánatos dologként magunknak is választottunk”.⁴⁷ Így valóban nincs szükség hármas szeretetparancsra, mert igazából a szeretet mindegyik szempontja, bármely oldalról történő megközelítése az egyetlen Isten felé irányuló szeretetbe integrálódik. A szeretet, az erény és a boldogság fogalmi mind arról az Istenről beszélnek, aki a világnak és benne minden létezőnek eredete, gondviselője és legfőképp értelmes teremtményének, az embernek elérendő célja, s mindezek birtoklója, aki saját magát ajánlja fel a megnyugvás „helyeként” teremtményei számára.

3.2. Az erény és az isteni boldogság Aquinói Szent Tamásnál

Szent Tamás röviden, de nagyon lényegre törően érinti ezt az összefüggést, amikor bizonyítja, hogy az Istenben van igazságosság. A felvetés az volt, hogy igazságosság nincs az Istenben, mert az erények között együtt szerepel a mértékletességgel, márpedig mértékletesség nincs az Istenben, s akkor igazságosság sincs.⁴⁸ Ezzel szemben *Szent Tamása* következőt fogalmazza meg:

44 Vö. SZENT ÁGOSTON, „De musica”, 6,16,51–55”, in *PL* 32,1191.

45 DEMAN, *Op. cit.*, 114.

46 Vö. DEMAN, *Op. cit.*, 114–115.

47 SZENT ÁGOSTON, „Epistola 155,3,12. és 4,15.” in *PL* 33,671–673.

48 Vö. AQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa theologiae, Prima pars, A Teológia Foglaltata, Első rész, 2.*, Budapest 1995, 259.

„Először tehát azt kell mondanunk, hogy bizonyos erkölcsi erények a szenvedélyekkel kapcsolatosak, mint a mértékletesség a kívánságokkal, a lelki erősség a félelemmel és a vakmerőséggel és a szelídség a haraggal. Az ilyen erényeket csak metaforikus értelemben lehet Istenről állítani, mivel Istenben sem szenvedélyek nincsenek..., sem érzékekhez kötött törekvés nincs, amelyben ezek az erények, mint hordozó alanyban lennének; miként a Filozófus mondja az Etikában III. Más erkölcsi erények pedig külső cselekedetekkel kapcsolatosak, mint az igazságosság, a szabadlelkűség és a nagylelkűség, amelyek szintén nem az érzékekhez kötött törekvésben, hanem az akaratban vannak. Ezért semmi akadály, hogy ilyen erényeket feltételezzünk Istenben, de nem közéleti, hanem Istenhez illő cselekedetekkel kapcsolatban”.⁴⁹

A boldogságról azt tartja, hogy az Isten mivoltával egyértelműen összeegyeztethető. Ugyanis, amit a boldogság fogalmán érteni kell, az az értelmes természetű létező tökéletesen birtokolt sajátját jelenti. Feltétele, hogy azt a létező felismerje, hogy hozzá illik, megelégedését szolgálja, s mivel cselekedeteinek ura, teljes mértékben birtokolja is azt. Mivel ezek a feltételek Istenben mint a tökéletes szellemi lényben teljesülnek, ezért Isten mivoltával harmóniában van, vele a legnagyobb mértékben összeegyeztethető.

Felmerült az a kérdés is, hogy amennyiben a boldogság az erény jutalma, akkor mégsem egyeztethető össze Istennel sem a boldogság, sem a jutalom, sem az érdem. Szent Tamás ezt a problémát is megoldja. Véleménye szerint a boldogság fogalmához akkor kapcsolódik a jutalom, amikor valaki cselekedeteivel szerzi meg a boldogságot. Ez olyan létezők esetében áll fenn, melyeknél a potenciából az aktusba való átmenet történik meg a cselekvésben, amikor a folyamat az indulással kezdődik és a végpontig tart. Mivel Isten tiszta aktualitás (*actus purus*), és kivételes módon birtokolja a létet, így tökéletesen birtokolhatja a boldogságot is anélkül, hogy ehhez a jutalom vagy az érdem fogalmára szüksége lenne.⁵⁰ Ugyanakkor más, szellemi

49 *Uo.*, 261. Vö. „Ad primum ergo dicendum quod virtutum moralium quaedam sunt circa passiones; sicut temperentia circa concupiscentias, fortitudo circa timores et audacias, mansuetudo circa iram. Et huiusmodi virtutes Deo attributi non possunt, nisi secundum metaphoram: quia in Deo neque passiones sunt, ut supra dictum est; neque appetitus sensitivus, in quo sunt huiusmodi virtutes sicut in subiecto, ut dicit Philosophus in III Ethic. Quaedam vero virtutes morales sunt circa operationes; ut puta circa donationes et sumptus, ut iustitia et liberalitas et magnificentia; quae etiam non sunt in parte sensitiva, se din voluntate. Unde nihil prohibet huiusmodi virtutes in Deo ponere: non tamen circa actiones civiles, sed circa actiones Deo convenientes”. *Uo.*, 260.

50 Vö. AAQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa theologiae, Prima pars*, 389–291.

természetű teremtett létezők esetében jogosan merül föl mindkét fogalom értelmezésének kérdése.

Isten boldogságának tárgyalását a következő kérdés és válasz zárja le *Szent Tamásnál*: Vajon magában foglal-e az isteni boldogság mindenféle boldogságot, tudniillik vannak hamis boldogságok és anyagi dolgokban, élvezetekben megnyilvánuló boldogságok? Ugyanis Istenben nincs hamiság és nem is anyagi természetű lény, így ezeknek hiányozniuk kell belőle? *Szent Tamás* szerint e kérdésekre válaszul meg kell állapítani, hogy mindaz, ami bármely igazi vagy hamis boldogságban vonzó érték, vagy a létező számára kívánatos lehet, az a maga egészében az isteni boldogságban kiválóbb módon már létezik. Isten a szemlélődő élet boldogságából élvezi azt, hogy önmagát és minden más lényt folyamatosan szemlél. Boldogsággal tölti el, hogy a világegyetemet kormányozza, örül minden más, rajta kívül lévő lénynek, s boldogsággal tölti el, hogy minden megvan neki, amit a gazdagság, a hatalom ígér, mindenhatósága pedig méltóságának is biztósítéka. Mindaz tehát, ami hiány miatt hamis boldogságnak mondható, az nincs meg Istenben. Viszont mindaz, ami a boldogság gyenge hasonmásában megvan, a maga egészében már létezik az isteni boldogságban. Azok a javak pedig, melyek „a testi dolgokban testi módon vannak, Istenben szellemi módon léteznek, Isten létmódjának megfelelően”.⁵¹

Az isteni tökéletesség minden tökéletességet magában foglal. A boldogság pedig „minden jó együttléte miatt tökéletes állapot”.⁵² Tehát az isteni boldogság minden boldogságot magában foglal.⁵³

3.3. Az erény és a boldogság az Egyház katekizmusában

Az emberi személy méltósága a *Katekizmus* megfogalmazása szerint abban gyökerezik, hogy Isten képmására és hasonlatosságára teremtett és az isteni boldogságra meghívást kapott.⁵⁴ Az embernek a teremtés rendjében kiemelt helye van, mert ő az egyetlen teremtmény a földön, akit személyi mivoltáért akart létrehozni az Isten. Ebből következik az a súlyos igazság is, hogy „az ember fogantatása első pillanatától az örök boldogságra rendelt lény”.⁵⁵ Ezt a célt Isten még akkor sem változtatta meg, amikor az ember

51 *Uo.*, 399.

52 Vö. BOETHIUS, „De consolatione”, in *PL* 63,724 A.

53 Vö. AQUINÓI SZENT TAMÁS, *Summa theologiae, Prima pars*, 397.

54 Vö. *A Katolikus Egyház Katekizmusa*, (KEK), Budapest 1993, 1700. pont.

55 *KEK*, 1703. és vö. 2258.

visszaélve szabadságával elbukott, hajlamossá vált a rosszra és a tévedésre, bár a jó iránti vágyakozása megmaradt. Krisztus megváltói szenvedése árán viszont a Szentlélek által új életet adott az embernek, mert kegyelme helyreállította azt, amit a bűn elpusztított. Így újra nyílt a lehetőség, hogy a kegyelemben megérett erkölcsi élet az örök élet dicsőségében juthasson el a kiteljesedéshez.⁵⁶

Az Újszövetségben, Jézus igehirdetésében a boldogságnak kiemelt szerepe lesz azáltal, hogy a Hegyi beszédben a nyolc boldogság központi témaként jelenik meg. Az Ábrahám ősatya által meghirdetett ígéretek beteljesedését villantja föl egészen új dimenzióban: már nem kizárólag földi boldogságról van szó, hanem a mennyek országában bekövetkező boldogság a céljuk. A nyolc boldogság „Krisztus arcát festi meg, hangsúlyozza a szeretetet”,⁵⁷ a keresztyén élet sajátos cselekedeteit, erényeit és magatartásformáit. Meghirdetik a krisztuskövetők számára azokat az áldásokat és jutalmakat, melyek a szentek életében már kezdetüket vették. Az emberben működik a boldogság iránti természetes vágy, melyet Isten oltott szívébe a teremtés által, és ez vonzza őt egész életében. A nyolc boldogság valójában erre ad választ, mert ezt egyedül Isten képes betölteni. *Szent Ágostonra*⁵⁸ és *Aquinói Szent Tamásra* is utalás történik itt,⁵⁹ akik segítik annak megfogalmazását, hogy az emberi élet és cselekvés végső célja Isten, aki saját boldogságában való részesülésre hív minden embert.

Az újszövetségi Szentírás több kifejezéssel is jellemzi a boldogságot. Máté evangéliuma alapján „Isten országának eljövételéről” hallhatunk, a Hegyi beszéd Isten szemléléséről mondja: „Boldogok s tisztaszívűek, mert ők meglátják az Istent”.⁶⁰ Bővíti a szóhasználatot, amikor a talentumok kamatoztatóinak jutalmáról szól: „Menj be Urad örömébe”.⁶¹ A Zsidókhöz írt levél is szélesíti az értelmezést, amikor az Isten nyugalmába történő belépésről beszél.⁶² *Szent Ágoston* ehhez kapcsolódva gyönyörűen fogalmaz: „Ott majd pihenünk és látunk, (...) szeretünk és dicsérünk. Íme, ez lesz

56 Vö. *KEK*, 1707-1709.

57 *KEK*, 1717.

58 SZENT ÁGOSTON, *Vallomások*, Budapest 1982, 10,29.: „Ha ugyanis téged, Istenemet kereslek, a boldog életet keresem”.

59 AQUINÓI SZENT TAMÁS, *In Symbolum Apostolorum scilicet „Credo in Deum” exposito*, 15, *Opera omnia* 27., Párizs 1875, 228.: „Egyedül Isten elég az embernek”.

60 Mt 5,8

61 Vö. Mt 25,21. 23.

62 Vö. Zsid 4,7-11.

majd végül, szünet nélkül. És miféle más célunk lehet, hacsak nem az, hogy eljussunk abba az országba, melynek soha nem lesz vége?⁶³

Isten tehát határozott céllal helyezett bennünket a világba, s ez minden emberre vonatkozik, hogy őt megismerjük, szeressük, neki szolgáljunk, és eljussunk a mennyek országába. Az ottlét pedig a legboldogabb emberi létet jelenti, amit elképzelni is alig tudunk, mert részesülünk az isteni természetben, Krisztus dicsőségében és a szentháromságos örök élet örömeiben.⁶⁴ „Isten az őt szeretőknek megadja majd azt a kiváltságot, hogy őt meglássák (...), mert ami lehetetlen az embernek, az lehetséges az Istennek”.⁶⁵

A megígért boldogságra történő felhívás választásra és erkölcsi feladatának teljesítésére buzdítja az embert:

„A megígért boldogság erkölcsi döntések elé állít minket. Fölszólít, hogy tisztítsuk meg szívünket rossz hajlamaitól és törekedjünk mindenekelőtt keresni Istent. Arra tanít, hogy az igazi boldogság nem található meg a gazdagságban vagy a jólétben, sem az emberi dicsőségben vagy hatalomban, sem bármiféle emberi tevékenységben, akármilyen hasznos legyen is, mint a tudományok, a technika, a művészetek, sem bármi teremtményben, hanem egyedül Istenben, aki minden jónak és minden szeretetnek forrása”.⁶⁶

Utakat és útmutatásokat állít az ember elé. A gyümölcsöket hozó, termékeny élet magába foglalja az erények eszközének igénybevételét is, melyek a kegyelem ajándéka által az örök cél, az örök boldogság elérését segítik.

„A Tízparancsolat, a Hegyi beszéd és az apostoli katekézis leírják az utakat, amelyek elvezetnek a mennyek országába. Mi pedig a Szentlélek kegyelmétől támogatva, mindennapi cselekedeteink révén lépéstől lépésre kötelezzük el magunkat irántuk. Krisztus szavaitól megtermékenyítve lassan gyümölcsöt hozunk az Egyházban Isten dicsőségére”.⁶⁷

Ezek a megfogalmazások nyilvánvalóvá teszik a boldogságról történő helyes gondolkodás két oldalát: „A boldogságok döntő választások elé állítanak a földi javak tekintetében, megtisztítják szívünket, hogy megtanuljunk Istent mindenekelőtt szeretni”.⁶⁸ „A mennyei boldogság meghatározza

63 SZENT ÁGOSTON, „De civitate Dei”, 22,30., in *PL* XLI, 12–803.

64 Vö. 2Pt 1,4, Jn 17,3, Róm 8,18.

65 *KEK*, 1722.

66 *KEK*, 1723.

67 *KEK*, 1724.

68 *KEK*, 1728.

a kritériumokat a földi javak Isten törvénye szerinti használatához”.⁶⁹ Az Egyház tanításában megfogalmazott végső cél mint az ember személyiségét betöltő, elveszíthetetlen és örök boldogság olyannyira vonzó tanítás lehet a mindenkori ember számára, hogy az élet teljességére vágyódó embernek állandó motivációt, erőforrást jelenthet. Jézus szavai, élete, halála és feltámadása pedig e tanítás igazságának teljes bizonyosságát nyújtja, mely a hit által már a földön reményben birtokolható, s amely az erkölcsi életet szilárd alapokra helyezi, értelmessé teszi és céljához vezeti.

---

69 *KEK*, 1729.